

SAJBERRAT, BOG I TELEVIZIJA

INTERVJU S POLOM VIRILIOM*

*Pod mostom Mirabo teče Sena
A naše ljubavi
Zar da me seća voda njena
Patnja pa radost posle kratkog trena
Nek dođe noć i sata zvuk
Dani odlaze ja sam tu*

Odlomak iz pesme *Most Mirabo*
Gijoma Apolinera (Guillaume Apollinaire),
koji je Pol Virilio (Paul Virilio)
naveo na početku intervjua.

Lujza Vilson: *Pre svega, želela bih da kažem da vašem delu prilazim kao vizuelni umetnik.*

POL VIRILIO: Ali, ja uvek pišem slikama. Ne mogu da napišem knjigu ako nemam slika. Uveren sam da je filozofija deo književnosti, a ne obratno. Pisanje nije moguće bez slika. Pri tom, slike ne moraju biti de-skriptivne; to mogu biti pojmovi i Delez (Deleuze) i ja o tome često raspravljamo. Pojmovi su mentalne slike.

* Za CTHEORY razgovarala Lujza Vilson (Louise Wilson)

Ctheory: *U tekstu "Muzej akcidenata" pišete o problemu pozitivizma suočenog s muzeologijom nauke i potrebi za "naukom jednog muzeja antinauke".*

VIRILIO: U *Muzeju akcidenata* na kraju članka kažem da je televizija aktualni muzej. Na početku kažem: muzej akcidenata je potreban i čitalac zamišlja zdanje ispunjeno akcidentima. Ali, na kraju kažem: ne, takav muzej već postoji, to je televizija.

To je više od metafore: film je sigurno bio umetnost, ali televizija to ne može biti, pošto je muzej akcidenata. Drugim rečima, njena umetnost treba da bude mesto gde se svi akcidenti dešavaju. Ali, to je njena jedina umetnost.

Ctheory: *Tako, govoreći o industriji simulacije i njenoj funkciji "da izlaže akcident kako mu ne bi bila izložena", možete li reći više o tome u odnosu prema televiziji?*

VIRILIO: Neko izlaže akcident da ne bi bio izložen akcidentu. To je inverzija. Postoji francuski izraz koji kaže: izložiti se akcidentu, prelaziti ulicu bez gledanja levo i desno znači izložiti se gaženju. To je više od igre reči, to je temeljno. Kad slikar ima izložbu svojih slika, kaže se: on izlaže svoja dela. Slično tome, kad prelazimo ulicu, izlažemo se automobilskom akcidentu.

I televizija izlaže svet akcidentu. Svet je preko televizije izložen akcidentima. Urednik *Njujork tajmsa* nedavno je u intervjuu za *Nuvel opservater* kazao nešto s čim se zaista slažem: televizija je medij krize, što znači da je televizija medij akcidenata. Televizija može samo da razara. U tom pogledu, mada je bio moj prijatelj, verujem da Maktuan (McLuan) uopšte nije bio u pravu (sa svojim idiličnim videnjem televizije).

Ctheory: *No, sigurno je da se komodifikacija desila i pre televizije kroz simulaciju?*

VIRILIO: Da odmah kažemo: simulator je objekt po sebi, koji se razlikuje od televizije i vodi u sajberprostor. Simulator letenja američkog vazduhoplovstva – prve sofisticirane simulatore napravilo je američko vazduhoplovstvo – korišćen je da bi se uštedelo gorivo obukom pilota na zemlji. Tu je, dakle, sajberprostorna vizija: neko ne leti u pravom prostoru, neko stvara sajberprostor, sa slušalicama na ušima, itd., to je drugačija logika. Na neki način, simulator je bliži sajberprostoru nego televizija. On stvara drugačiji svet. Tako je, naravno, simulator brzo postao simulator akcidenata, ali ne samo to: počeo je da simulira stvarne letačke časove i ti časovi su se računali kao stvarni časovi u evaluaciji iskustva pilota. Simulirani letački časovi i stvarni letački časovi postali su ekvivalentni, i to je bio sajberprostor, ne akcident već nešto drugo,

akcident stvarnosti. Ono što je akcidentno je stvarnost. Virtualnost će uništiti stvarnost. To je, dakle, neka vrsta akcidenta, ali akcidenta sasvim drugačije prirode.

Akcident nije akcident. Ako, recimo, pustim ovu čašu da padne, da li je to akcident? Ne, to je stvarnost čaše koja je akcidentirana, a ne čaša sama. Čaša je sigurno slomljena i više ne postoji, ali sa simulatorom letenja, akcidentirana je stvarnost čaše, a ne sama čaša: akcidentirana je sama stvarnost čitavog sveta. Sajberprostor je akcident stvarnog. Virtualna stvarnost je akcident same stvarnosti.

Ctheory: Dakle, simulacija se stvarno ne pretvara da je čaša?

VIRILIO: To je pomalo teško objasniti. Mi imamo osećaj stvarnosti podržan fizičkom senzacijom. Sada držim flašu: to je stvarnost. Imajući "data glove" mogao bih da držim virtualnu flašu. Sajberseks je sličan: to je akcident seksualne stvarnosti, možda najizuzetniji akcident, ali ipak akcident. U iskušenju sam da kažem: akcident se premešta. Više se ne dešava u materiji, već u svetlosti ili slikama. Sajberprostor je lajtšou. Tako je akcident u svetlosti a ne u materiji. Kreacija virtualne slike je oblik akcidenta. To objašnjava zašto je virtualna stvarnost kosmički akcident. To je akcident stvarnog.

Ne slažem se s mojim prijateljem Bodrijarom (Boudrillard) po pitanju simulacije. Reči simulacija pretpostavljam reč supstitucija. Ovo je stvarna čaša, nije simulacija. Kad ima "data glove" i držim virtualnu čašu, to nije simulacija – to je supstitucija. I tu je velika razlika između mene i Bodrijara: ja ne verujem u simulacionizam, ja verujem da je svet već zastareo. Kako ja vidim stvari, nove tehnologije virtualnom stvarnošću supstituišu aktualnu stvarnost. I to je više od faze – to je definitivna promena. Ulazimo u svet u kojem neće biti jedna nego dve stvarnosti, baš kao što imamo dva oka, kao što čujemo duboke i visoke tonove, kao što sad imamo stereoskopiju i stereofoniju: biće dve stvarnosti: aktualna i virtualna. Dakle, nema simulacije, to je supstitucija. Stvarnost je postala simetrična. Razdvajanje stvarnosti na dva dela je značajan događaj koji nadilazi simulaciju.

Ctheory: Šta reći o ranom filmu kao primitivnom obliku toga, kad su ljudi užasnuti bežali iz bioskopa?

VIRILIO: Za razliku od Serža Daneja (Serge Daney) ili Deleza, mislim da film i televizija nemaju ništa zajedničko. Postoji tačka prekida između fotografije i filma na jednoj strani, i televizije i virtualne stvarnosti, na drugoj. Simulator je međufaza između televizije i

virtualne stvarnosti, jedan momenat, faza. Simulator je momenat koji vodi u sajberprostor, to jest, proces zahvaljujući kome sada imamo dve boce umesto jedne. Mogao bih da ne vidim ovu virtualnu bocu, ali mogu da je osetim. Ona je smeštena u stvarnosti. To objašnjava zašto je reč virtualna stvarnost mnogo važnija od reči sajberprostor, koja je poetičnija. Što se tiče pola, sada postoje dva muškarca i dve žene – stvarni i virtualni. Ljudi se zavrtlavaju sa sajberseksom, ali on je nešto što se zaista mora uzeti u obzir: to je drama, rascep ljudskog bića! Ljudsko biće se sada može pretvoriti u neku vrstu vidne obmane ili duha koji vodi seks na daljinu. To je zaista zastrašujuće jer je ono što je bilo najintimniji i najvažniji odnos prema stvarnosti pocepano. To nije simulacija, to je koegzistencija dva odvojena sveta. Jednog dana bi virtualni svet mogao pobediti stvarni svet.

Ove nove tehnologije pokušavaju da učine virtualnu stvarnost snažnijom od aktualne stvarnosti, koja je čisti akcident. Dan kad virtualna stvarnost postane moćnija od stvarnosti biće dan velikog akcidenta. Čovečanstvo nikada nije iskusilo tako izuzetan akcident.

Ctheory: *Šta vi osećate prema tome?*

VIRILIO: Nisam uplašen – samo sam zainteresovan. To je drama. Umetnost je drama. I svaki odnos s umetnošću takođe je odnos sa smrću. Stvaranje postoji samo u odnosu prema razaranju. Stvaranje je protiv razaranja. Ne možete odvojiti radanje od smrti, stvaranje od razaranja, dobro od zla. Tako je svaka umetnost oblik drame koja stoji između dve krajnosti – radanja i smrti, kao što je i život drama. To nije tužno, jer biti živ znači biti smrtno, prolazan. I umetnost je živa jer je smrtna. Sem što je sada umetnost postala više od slikarstva, vajarstva ili muzike: umetnost je više od Van Gogovog slikanja pejzaža ili Vagnerovog komponovanja opere. Celina stvarnosti postala je umetnički predmet. Za nekoga ko kao Zurbaran slika mrtve prirode, limuni i kruške su umetnički predmeti. Ali za inženjera elektronike koji radi na tehnologijama virtualne stvarnosti, čitava stvarnost postaje umetnički predmet, s mogućnošću da supstituiše stvarno virtualnim.

Ctheory: *Postoji li transcendencija tela?*

VIRILIO: To je teško reći. Prvo, ono o čemu se radi nije samo telo kao takvo, već i njegovo okruženje. Pojam transcendencije je složen, ali tačno je da ima nešto božansko u ovoj novoj tehnologiji. Istraživanje sajberprostora je traganje za Bogom. Da se bude Bog. Da se bude ovde i tamo. Recimo kad kažem: "Gledam

u vas, mogu da vas vidim", to znači: "Mogu da vas vidim zato što ne mogu da vidim šta je iza vas: gledam kroz ram koji pravim. Ne mogu da vidim unutar vas." Kada bih mogao da vidim ispod ili iza, bio bih Bog. Mogu da vas vidim zato što su moja leđa i moje strane slepe. Moglo bi se čak zamisliti kako bi bilo videti ljude iznutra.

Tehnologije virtualne stvarnosti pokušavaju da nam omoguće da vidimo ispod, iznutra, iza, kao da smo Bog. Ja sam hrišćanin i mada znam da govorimo o metafizici a ne o religiji, moram reći da se sajberprostor ponaša kao Bog i bavi se idejom Boga koji je sve, koji vidi i čuje sve.

Ctheory: *Šta će se dogoditi kad virtualna stvarnost nadvlada?*

VIRILIO: Već jeste. Ako uzmete Zalivski rat ili nove vojne tehnologije, one se kreću prema sajberratu. Većina video tehnologija i tehnologija simulacije koristi se za rat. Video je, na primer, stvoren posle Drugog svetskog rata radi radio kontrole aviona i nosača aviona. Tako je video došao s ratom. Trebalo je dvadeset godina da postane sredstvo umetničkog izražavanja. Tako je i televizija prvobitno zamišljena da se koristi kao neka vrsta teleskopa, a ne za emitovanje. Isprva je Svorkin (Sworikin), izumitelj televizije, želeo da smesti kamere na rakete što bi omogućilo posmatranje neba.

Ctheory: *Dakle, samo je pitanje stepena to što je Zalivski rat postao "virtualni rat", da li je direktni prenos stvarno doprineo toj promeni?*

VIRILIO: Visoke tehnologije korišćene tokom Zalivskog rata čine taj sukob sasvim jedinstvenim, ali je sam proces derealizacije rata počeo još 1945. Desio se rat u Kuvajtu, ali se desio i na ekranima širom sveta. Mesto poraza ili pobeđe nije bilo na zemlji, već na ekranu. (Napisao sam knjigu *Desert Screen /Pustinjski ekran/* o Zalivskom ratu.) Tako biva jasno da je televizija medij krize, muzej akcidenata.

Ctheory: *To sigurno mora dovesti i do neke psihičke krize?*

VIRILIO: To je kao kad bih izvadio oko, bacio ga, a i dalje bio u stanju da vidim. Video je prvobitno dekorporacija, diskvalifikacija čulnih organa koje zamenjuju mašine... Oko i ruku zamenjuje "data glove", telo zamenjuje "data dress", seks sajberseks. Svi kvaliteti tela preneti su na mašinu. To je predmet koji raspravljam u mojoj najnovijoj knjizi *Umetnost mašine*.

Još se nismo prilagodili, zaboravljamo svoje telo, gubimo ga. To je akcident tela, dekorporacija. Telo je pocepano i dezintegrirano.

Ctheory: *Oko Zalivskog rata bilo je toliko nerazumevanja jer je bio tako udaljen.*

VIRILIO: Zalivski rat bio je prvi rat "uživo". Drugi svetski rat bio je svetski rat u prostoru. Sezao je od Evrope do Japana, Sovjetskog Saveza, itd. Drugi svetski rat bio je sasvim drugačiji od Prvog svetskog rata koji je geografski bio ograničen na Evropu. Ali u slučaju Zalivskog rata, imamo posla s ratom krajnje lokalnim prostorno, ali globalnim u vremenu, jer je to prvi rat "uživo". I onima koji, kao moj prijatelj Boudrijar, kažu da se taj rat nije aktualno dogodio, odgovaram: taj rat se možda nije dogodio u aktualnom globalnom prostoru, ali se dogodio u globalnom vremenu. I to zahvaljujući CNN-u i Pentagonu. To je novi oblik rata i svi budući ratovi, svi budući akcidenti biće ratovi uživo i akcidenti uživo.

Ctheory: *Kako će to pomeranje uticati na ljude?*

VIRILIO: Prvo, derealizacijom, akcidentom stvarnog. Nije to jedan, dve stotine ili hiljade ljudi koji su ubijeni, to je stvarnost sama. Na neki način svako je ranjen ranjavanjem stvarnog. Taj fenomen je sličan ludilu. Luda osoba ranjena je vlastitim iskrivljenim odnosom prema stvarnom. Zamislite da ja odjednom postanem ubeđen da sam Napoleon: više nisam Virilio nego Napoleon. Moja stvarnost je ranjena. Virtualna stvarnost vodi sličnoj derealizaciji. No, ona više ne deluje samo na nivou pojedinaca kao ludilo, već na nivou sveta. Uzgred, to može zvučati kao drama, ali to nije kraj sveta: to je i tužno i srećno, prljavo i prijatno. To je mnogo kontradiktornih stvari istovremeno. I to je složeno.

Ctheory: *Kako da se bavimo tim gubitkom?*

VIRILIO: Pravi problem s virtualnom stvarnošću jeste u tome što orijentacija više nije moguća. Izgubili smo repere za orijentaciju. Derealizovan čovek je dezorijentisan čovek. Moju najnoviju knjigu *Umetnost mašine*, zaključujem ukazujući na skorašnje američko otkriće GPS (Global Positioning System – Globalni sistem pozicioniranja) koji je drugi časovnik. Prvi časovnik vam kaže koliko je sati, drugi gde se nalazite. Da imam GPS, mogao bih znati gde se ovaj sto nalazi u odnosu na ceo svet, sa iznenađujućom preciznošću zahvaljujući satelitima. To je izuzetno: u XV veku smo izmislili prvi časovnik, a sada smo izmislili GPS da bi znali gde smo.

Kada se nađete usred virtualne stvarnosti, ne znate gde ste, ali sa ovom mašinom možete znati. Ovaj časovnik korišćen je na brodovima i on ne samo da vam može kazati gde se nalazite, on može da kaže i drugima gde ste: radi u dva smera. Pitanje koje ste

mi postavili zaista je zanimljivo. Jer, čovek može i da ne zna šta to znači biti izgubljen u stvarnosti. Lako je, na primer, znati da ste se izgubili u Saharskoj pustinji, ali biti izgubljen u stvarnosti! To je mnogo složenije! Pošto postoje dve stvarnosti, kako možemo reći gde smo? Daleko smo od simulacije, dostigli smo supstituciju! Verujem da je to, sve u isto vreme, fantastičan, vrlo zastrašujući i izvanredan svet.

Ctheory: *Ali, da se vratimo pitanju transcencije...*

VIRILIO: Sve u svemu, verujem da ova božanska dimenzija postavlja pitanje transcencije, to jest pitanje judeo-hrišćanskog Boga, na primer. Ljudi se slažu da su racionalnost i nauka eliminisale ono što se naziva magijom i religijom. Ali, na kraju, ironična posledica ovog tehno-naučnog razvoja jeste obnovljena potreba za idejom Boga. Mnogi ljudi danas dovode u pitanje svoj religijski identitet, ne nužno razmišljajući o prelasku na judaizam ili islam: radi se jednostavno o tome da tehnologije ozbiljno dovode u pitanje status ljudskog bića. Sve tehnologije približavaju se istoj tački, sve one vode ka Deusu ex Machina, Bogu-mašini. Na neki način, tehnologije negiraju transcendentalnog Boga da bi izumile Boga-mašinu.

No, oba ta boga pokreću slična pitanja.

Kao što možete videti, još uvek smo u muzeju akcidenata. To je ogroman, kosmički akcident i televizija koja je učinila da svet eksplodira, njegov je deo. Slažem se s onim što je Ajnštajn (Einstein) govorio o tri bombe: postoje tri bombe. Prva je atomska bomba, koja dezintegriše stvarnost; druga je digitalna ili kompjuterska bomba, koja razara načelo same stvarnosti – ne aktualni predmet – i ponovo ga gradi; i, najzad, treća bomba je demografska bomba. Neki stručnjaci su utvrdili da će za pet hiljada godina težina stanovništva biti veća od težine planete. To znači da će čovečanstvo predstavljati planetu za sebe!

Ctheory: *Da li uvek odvajate telo od tehnologije?*

VIRILIO: Ne. Telo je za mene izuzetno važno zato što je planeta. Na primer, ako uporedite Zemlju i astronoma, videćete da je čovek planeta. Postoji jedna vrlo zanimljiva jevrejska poslovice koja kaže: "Ako spaseš jednog čoveka, spasio si svet." To je obrnuta verzija ideje mesije: jedan čovek može spasti svet, ali spasti jednog čoveka znači spasti svet. Svet i čovek su identični. Zbog toga je rasizam najgluplja stvar na svetu.

Vi ste univerzum i ja sam; ovde je četiri univerzuma. I oko nas su milioni drugih. Otuda telo nije prosto kombinacija plesa, mišića, bodi-bildinga, snage i seksa: ono je univerzum. Hrišćanstvu me je privukla inkar-

nacija a ne uskrsnuće. Pošto je Čovek Bog, a Bog Čovek, svet nije drugo do svet Čoveka – ili Žene. Zato odvajanje duha od tela nema nikakvog smisla. Za materijalistu, materija je esencijalna: kamen je kamen, planina je planina, voda je voda, a zemlja je zemlja. Što se mene tiče, ja sam materijalista tela, što znači da je telo osnova celokupnog mog dela.

Za mene je ples izvanredna stvar, mnogo izvanrednija nego što većina ljudi misli. Ples je prethodio pisanju, govoru i muzici. Kad nemi ljudi govore svojim telesnim jezikom, to je istinski govor pre nego hendikep, to je prva reč i prvo pisanje. Tako je za mene telo fundamentalno. Telo i, naravno, teritorija, jer ne može biti animalnog tela bez teritorijalnog tela: tri tela su nakalemljena jedno na drugo: teritorijalno telo – planeta; društveno telo – par; i animalno telo – vi i ja. A tehnologija cepa to jedinstvo, ostavljajući nas bez osećaja gde se nalazimo. I to je, isto tako, derealizacija.

Postoji jedna budistička poslovice koju mnogo volim. Ona glasi: "Svako telo zaslužuje milost." To znači da je svako telo sveto. To je odgovor na pitanje o telu.

Tehnologije su prvo opremile teritorijalno telo mostovima, akvaduktima, železnicama, autoputevima, aerodromima, itd. Sada kada su najmoćnije tehnologije postale slične – mikrotehnologije, sve tehnologije mogu da nagrnu u telo. Te mikromašine hraniće telo. Rade se istraživanja radi stvaranja dodatne memorije, na primer. Zasad, tehnologije kolonizuju naše telo implantatima. Počeli smo s ljudskim implantatima, ali istraživanje nas vodi ka mikrotehnoškim implantatima.

Teritorijalno telo zagađeno je putevima, liftovima, itd. Tako i naše animalno telo počinje da se zagađuje. Ekologija se više ne bavi samo vodom, florom, životom u divljini i vazduhom. Bavi se i telom samim. To je uporedivo s invazijom: tehnologija zahvaljujući minijaturizaciji vrši invaziju našeg tela. (Misleći na mikrofon sagovornice: "kad dođete sledeći put nećete ni pitati – samo ćete baciti malo prašine na sto!")

Postoji jedna velika naučnofantastična priča, toliko je rdava da ne mogu da se setim imena njenog autora, u kojoj je izmišljena kamera koju mogu da nose snežne pahulje. Kamere se ubacuju u veštački sneg koji ispuštaju avioni, i dok sneg pada, oči su posvuda. Nema slepe mrlje.

Ctheory: *Ali, šta ćemo sanjati kad sve postaje vidljivo?*

VIRILIO: Sanjaćemo da smo slepi. To je umetnost mašine. Umetnost je nekad bila slikarstvo, vajarstvo, muzika, itd, a sada je sva tehnologija postala umetnost. Naravno, taj oblik umetnosti još uvek je vrlo primitivan, ali polako zamenjuje stvarnost. To je ono što

nazivam umetnost mašine. Kada se, na primer, u Francuskoj vozim TGV-om (Train à Grande Vitesse), volim da posmatram pejzaž: taj pejzaž je, kao i dela Pikasa ili Klea, umetnost. Mašina pravi umetnost mašine. Wim Venders (Wim Wenders) pravi drumske filmove, ali šta je mašina drumskog filma? To je automobil kao u filmu *Pariz Teksas*. Dromoskopija. Da bi ušli u carstvo umetnosti sada treba samo da uzmemo automobil. Mnoge mašine čine Istoriju.

Ctheory: Na kraju, vratimo se akcidentu! Da li se telo može videti kao simulator? (U medicinskim istraživanjima u vazdušnom prostoru, udes samog tela – bolest kretanja, može se iskoreniti.)

VIRILIO: Telo ima dimenziju simulacije. Proces učenja, na primer: kad neko uči da vozi kola ili teretnjak, kad se nade u teretnjaku, oseća se potpuno izgubljenim. Ali kad naučite da vozite, ceo teretnjak je u vašem telu. Integrisan je u vaše telo. Drugi primer: čovek koji vozi džambo-džet odmah će osetiti da mu boing ulazi u telo. Ali, to što se sada događa, ili će se deseti za jednu ili dve generacije, jeste dezintegracija sveta. "Žive" tehnologije stvarnog vremena, sajberstvarnost, omogućile su da se svet inkorporira u samog sebe. Čovek će biti u stanju da čita ceo svet, kao za vreme Zalivskog rata. I ja ću postati svet. Telo sveta i moje telo biće jedno. Da ponovim, to je božanska vizija; i to je ono za čim vojnici tragaju. Zemlja je već integrisana u Pentagon, i čovek iz Pentagona već upravlja svetskim ratom – ili Zalivskim ratom – kao da je kapetan čiji će ogroman brod postati njegovo vlastito telo. Tako to telo simulira odnos prema svetu.

Ctheory: Da li sugerirate da će ljudsko telo nestati u svakom smislu reči?

VIRILIO: Još nismo dostigli tu tačku: ono što sam opisao je kraj, ili vizija kraja. Ono što će prevladati to je ta volja da se svet svede do tačke na kojoj ga je moguće posedovati. Sve vojne tehnologije svode svet na ništa. A pošto su vojne tehnologije razvijene tehnologije, ono što one sada skiciraju je budućnost civilnog domena. Ali i to je akcident.

Kad sam bio mlad vojnik, traženo je od mene da vozim ogroman teretnjak, a ja nikada nisam vozio ni automobil. I eto me kako vozim kroz nemačko selo (to se dešava za vreme okupacije), a tu je i taj moler koji je smestio svoje merdevine na jednu stranu ulice. Mislio sam da će moj ogromni teretnjak smrviti njegove merdevine. To se nije desilo. Jednostavno sam prošao.

(S engleskog prevela Vera Vukelić)